

Політологія

8. Il'icheva Iu. A. SMI v mobilizatsionnykh tekhnologiiakh: tseli, funktsii, politicheskie posledstviia: avtoref. dis. na soisk. nauch. stepeni kand. polit. nauk: spets. 22.00.05 "Politicheskaiia sotsiologiia" / Iu. Il'icheva. – SPb., 2014. – 20 s.
9. Irkha Yu. B. Aktsiia sotsialnoho protestu yak mozhlyva umova ekstremistskoi diialnosti / Yu. B. Irkha // Visnyk Akademii advokatury Ukrainy. – 2012. – Vyp. 3. – S. 216-219.
10. Masterova Iu. I. Politicheskaiia aktivnost' rossiiskoi molodezhi v usloviakh rasprostraneniia informatsionnykh tekhnologii: avtoref. dis. na soisk. nauch. stepeni kand. polit. nauk: spets.: 23.00.02 "Politicheskie instituty, protsessy i tekhnologii" / Iu. Masterova. – M., 2009. – 20 s.
11. Nazaretian A. P. Antropogennye krizisy: gipoteza tekhnogumanitarnogo balansu / A. P. Nazaretian // Vestnik Rossiiskoi Akademii nauk. – 2004. – T. 74. – № 4. – S. 319-330.
12. Nazaretian A. P. Tsvivilizatsionnye krizisy v kontekste Universal'noi istorii. (Sinergetika, psikhologiia i futurologiia) / A. P. Nazaretian. – M.: Mir, 2004. – 368 s.
13. Niatina N. V. Politicheskaiia sotsializatsiia nesovershennoletnykh: dezadaptivnye ogranicheniia: avtoref. dis. na soisk. nauch. stepeni kand. polit. nauk: spets. 22.00.05 "Politicheskaiia sotsiologiia" / N. Niatina. – Kemerovo, 2011. – 18 s.
14. Ovcharova R. V. Prakticheskaiia psikhologiia obrazovaniia: Ucheb. posobie. – M.: Izdatel'skii tsentr "Akademiia", 2003. – 448 s.
15. Petrunko O. V. Dity i media: sotsializatsiia v ahresyvnomu mediaseredovyshchi: monohrafiia / O. V. Petrunko. – Poltava: Ukrpromtorskiservis, 2010. – 480 c.
16. Rozov N. S. Politicheskaiia razdvoennost' i dinamika sotsial'no-politicheskikh krizi sov / N. S. Rozov [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.nsu.ru/filf/rozov/publ/duality.htm>.

УДК 323.2

Рева Тетяна Сергіївна

кандидат політичних наук, доцент
кафедри суспільних наук Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв,
e-mail: tutti@ukr.net

МАСОНСТВО І ПОЛІТИКА: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

Розглядається масонство як суспільно-політичне явище. Здійснено короткий огляд основних версій походження масонства та його типології. Аналізуються основні положення статуту масонів та взаємозв'язки масонських організацій з церквою та державною владою. Розкриваються етапи розвитку масонства в Україні та політичні орієнтації найбільших масонських організацій XVIII-XX століть на території України.

Ключові слова: масонство, політичне масонство, клерикалізм, політичний клуб.

Рева Тат'яна Сергеевна, кандидат политических наук, доцент кафедры общественных наук Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Масонство и политика: точки соприкосновения

Рассматривается масонство как общественно-политическое явление. Сделан краткий обзор основных версий происхождения масонства и его типологии. Анализируются основные положения статута масонов, а также взаимосвязи масонских организаций с церковью и государственной властью. Раскрываются этапы развития масонства в Украине и политические ориентации самых больших масонских организаций XVIII-XX веков на территории Украины.

Ключевые слова: масонство, политическое масонство, клерикализм, политический клуб.

Reva Tetiana, PhD in Politics, associate professor of the social sciences chair, National academy of managerial staff of culture and arts.

Freemasonry and politics: crossing points

Freemasonry as a political and social phenomenon is viewed. The main versions of freemason origins and its typology are reviewed. The main rules of the freemason constitution and their historic links with different churches and state authority are analyzed. The stages of Ukrainian freemasonry development and its political orientations in XVIII-XX centuries are highlighted.

Keywords: freemasonry, political freemasonry, clericalism, political club.

Проблема взаємозв'язків політики і масонства протягом багатьох років хвилювала різних мислителів, науковців, письменників, художників, що стало причиною створення великої кількості версій, гіпотез та міфів: від "жидомасонської змови" до "таємного ордену геніїв".

Дослідження проблем розвитку масонства та його впливу на різні сфери суспільного життя можна знайти у дослідженнях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, його виникнення, основні напрямки та їх характеристики аналізували Дж. Андерсон, А. Боровой, А. Піпін, Дж. Робінсон та ін. Дослідженню розвитку масонського руху в Україні присвячені праці таких вітчизняних науковців та публіцистів, як С. Єфремов, М. Ходоровський, Г. Зазіна, О. Крижановська та ін. Питання взаємозв'язку масонів та політики розглядають у своїх працях О. Соловйов, Б. Кравців, О. Оглоблін. Проте на сьогодні у науковому дискурсі відсутня єдина точка зору щодо взаємозв'язку цих явищ. Саме це і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета даної статті – з'ясувати основні точки перетину політики та масонства.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- здійснити огляд основних підходів до питання походження масонства та його основних принципів;
- проаналізувати історичні форми взаємодії масонства та державної влади.

Масонство – це багатоаспектне явище, тому у науковій думці не існує єдиного підходу щодо його визначення.

Масонство – міжнародна релігійно-філософська течія, організаційно створена шляхом об'єднання чотирьох лондонських лож у Велику Ложу в 1717 р. [16, 348]. Також масонство розуміють як космополітичний релігійно-етичний рух, учасники якого визнають "Великого будівничого світу" як творця всього устрою природи і називають себе будівничими його храму [7, 1486]. Також масонство – це філософсько-етичні та соціально-психологічні об'єднання, які базуються на сукупності символічних принципів. Незважаючи на наявність типових ознак як об'єднань певного типу, вони не мають єдиного центру [14, 425]. Масонство – вчення і практика секретного братського ордену; морально-етичний рух з метою "просвітницького" впливу на владні структури та проникнення в них [10, 163].

Існує багато теорій щодо походження масонства – одні з них романтизують, а інші – містифікують ці організації, наприклад:

1) Єгипетська. Масони – це спадкоємці традицій єгипетських жерців. Відповідно до цієї теорії першим відомим масоном був грецький філософ, математик Піфагор, який привіз знання Древнього Єгипту і Сирії до Греції та відкрив на острові Кротоні першу Ложу;

2) Єрусалимська. Цар Соломон доручив архітектору (міднику) з фінікійського міста Тіру, Хіраму Абіффу (іноді його ототожнюють з Андонірамом – збирачем податків) побудувати храм у Єрусалимі. Архітектор розділив робітників на три класи, а щоб вони розпізнавали один одного, створив спеціальні слова, знаки і дотики. Ця легенда пояснює виникнення масонів, їх символіки та ритуалів [6, 6];

3) Римська. Протомасонами були римські колеги ремісників або комації – ремісничі цехи при легіонах;

4) Тамплієрська, або Теорія Храмовників. Англійський письменник та історик Дж. Робінсон у своїй монографії проводить паралелі між масонськими ложами та Орденем тамплієрів. Він намагається пов'язати ці дві організації між собою. На його думку, перші масонські ложі були створені тамплієрами. 13 жовтня 1307 р. у Франції відбулися масові арешти представників Ордену. У цей же день був заарештований останній Великий магістр Ордену – Жан де Моле. У 1308 р. виходить указ про арешт всіх тамплієрів на території Англії. Однак він не мав великої дії, тому що більшість представників ордену виїхало до Шотландії, в якій вони змогли продовжити свою діяльність. Дж. Робінсон висуває гіпотезу, що до організації повстання 1381 р. на чолі з У. Тайлером та Дж. Боллом у Англії були причетні тамплієри. Це пояснює той факт, що повстання підтримували ремісничі гільдії, а постраждали лише землі великих поміщиків та церковні угіддя ордену іонітів, що успадкував усі землі, які конфіскували у тамплієрів [12];

5) Німецька. Ця теорія висуває ідею, що масони походять від товариства "Steinmetzen" – німецькі муляри;

6) Ірландсько-шотландська. За цією версією масони виникли на базі ірландсько-шотландського чернечого ордену – кульдіїв, що діяв у VII–X століттях.

Утім, британський історик Н. Дейвіс вважає, що жодна з вищезазначених версій не має історичних доказів.

Найбільш розповсюдженою версією серед істориків є теорія, що масонський рух виріс із середньовічної цехової організації, зокрема з корпорації каменярів-будівельників [8, 7]. Це підтверджується і назвами цього руху – масон, масонерія (від англ. mason – каменярь, муляр), або франкомасони (від франц. francmaçonnerie – вільномулярство), а також назвою організацій – ложі [7, 1486].

Відомий український історик, філолог С. Єфремов виокремлює два етапи розвитку масонства – оперативне та спекулятивне. Оперативне масонство існувало до XVIII ст. як професійне об'єднання будівельників. Однак у XVIII ст. воно остаточно перетворюється на "спекулятивний" або "теоретико-символічний" рух [5]. Офіційною датою його трансформації вважається 24 липня 1717 р. Саме тоді в Лондоні у шинку "Під яблунею" (за іншою версією – "Гуска і рашпер") представники 4 франкомасонських лож об'єдналися у Велику Ложу Англії або Материнську велику ложу світу та обрали першого Великого маістра [4, 654].

Масонські ідеї відрізнялися від традиційних релігійних положень тим, що масони визнавали Едем на небі, однак метою їх діяльності буда його побудова на Землі. Вони виступали за створення досконалого товариства на засадах справедливості, братерства та рівності.

Головними символами масонів є: трикутник, циркуль, літера "G", білий фартух, білі рукавиці, лопатка-майстрок, круглий капелюх та шпага. Трикутник та циркуль – це символи розуміння світу, адже останній, за масонськими вченнями, має висоту з півночі на південь, довжину зі сходу на захід та глибину від поверхні землі до її центру. Літера "G" символізує найвищу з наук – геометрію. Білий фартух і рукавиці використовуються для позначення щиросердності та моральної чистоти. Лопатка-майстрок захищає від гріхів (пороків). Круглий капелюх символізує свободу, а шпага означає покарання за злодіяння [17, 22-24].

Існувало дві системи масонства:

1) Іонівська (блакитна) – на честь Іоанна Хрестителя. Цій системі притаманні три рівні: майстер, підмайстер, учень.

2) Андріївська (червона) – на честь Андрія Первозванного, в якій виокремлювали 33 рівня. Вона мала широкий спектр ритуалів. Прихильники цієї системи називали себе "добротворчими лицарями" [17, 18].

Одночасно діяли різні, споріднені з масонами, таємні товариства. Найвідомішими з них були: розенкрейцери, ілюмінати, мартиністи, ірраціональні або єгипетські масони.

Розенкрейцери названі на честь німецького філософа, мандрівника XIV ст. Х. Розенкрейцера. Вони пропагували вчення східних магічних культів – кабалізму – та займалися пошуком "філософського каменю". У XVIII ст. "золоті розенкрейцери" оголосили, що їх ступінь втаємничення ввібрав у себе ієрогліфи божественної премудрості та стали найвищим у масонстві. Розенкрейцери певної мірою вважали себе елітою масонства.

Ілюмінати (просвітлені) були засновані у 1775 р. німецьким теологом і природознавцем А. Вейсгауптом. Вони виступали за перебудову суспільних відносин і скасування соціальної нерівності. Внаслідок цього з 1784 р. ілюмінати переслідувалися державою – відбуваються масові репресії за зв'язки та співробітництво з ними. Результатом такої політики став занепад Ордену та погана репутація їх у суспільстві.

Мартиністи – теософська система французького містика XVIII ст. Л.-К. де Сен-Мартена. Його активним послідовником став французький містик

Ж.-А. Анкросс, відомий під псевдонімом Папюс. У 1891 р. він створив у Парижі орден "Superieurs Inconnus", відомий під назвою як Орден мартиністів, що діє до цього часу. Вони не є суто масонським товариством, однак активно співпрацюють з різними ложами [14, 266].

Ірраціоналістичне або "єгипетське" масонство. Засновником цих квазімасонів вважають графа Сен Жермена, або Каліостро. Це масонство характеризувалося великою кількістю обрядів, містицизмом та складною внутрішньою організацією (90 ступенів) [17, 19].

Масони та вищезазначені таємні товариства діяли одночасно, характеризувалися суворою дисципліною і часто ворогували між собою.

З моменту виникнення масонських товариств розпочалися дискусії щодо їх відносин з церквою та державною владою. Статус масонів змінювався – від легального товариства до забороненої екстремістської організації – і навпаки. Все визначалося суспільно-політичною ситуацією у державі та роллю церкви. У сучасному світовому просторі ця дискусія продовжується, про що свідчить варіативність статусу цих організацій у різних державах.

"Оперативне" масонство не зазнавало переслідувань з боку офіційної влади та церкви, адже являло собою лише професійні об'єднання будівельників, що займалися будівництвом храмів та світських будівель. Все змінилося у XXVIII ст. після приєднання до цих товариств інтелектуальної еліти, яка почала розповсюджувати ідеї рівності, солідарності, свободи та братерства.

Одним з головних положень класичного масонства є заборона участі у будь-яких революційних та незаконних заходах. Зокрема, у "Конституції, або Давніх заповідях вільного мулярства" Дж. Андерсена у ст. 2 "Про світську, вищу владу та владу підпорядкування" проголошується, що вільний муляр "є лояльним підданим світської влади, де б він не мешкав і не працював; він ніколи не повинен брати участі у заколотах і таємних злих задумах проти миру і благополуччя народу, як і не поводитися неналежно щодо представників влади" [1]. Відповідно до Конституції масони наголошують на ролі світської влади у збереженні масонського ордену в часи війн та переслідувань. Саме це й пояснює повагу масонів та визнання ними непорушності світської влади. "Масонство, що страждало в усі часи від війн, кровопролиття і сум'яття, завжди здобувало прихильність давніх царів і князів, які дарували вірним і миролюбним мулярам допомогу, надаючи гідну відсіч їх ворогам і сприяючи легендарній добрій славі Братства, що процвітало у часи миру" [1]. При цьому чітко зазначається, що якщо один з братів повстане проти держави, ложа не буде його підтримувати, адже це суперечить головній меті організації – збереження миру у суспільстві.

Для уникнення конфліктів у ложі введена заборона на обговорення політичних та релігійних питань. Так, у пункт Б ст. 3 Конституції проголошується, що "...жодні приватні чвари і суперечки не можуть перетнути поріг Ложі, а особливо чвари і суперечки, що стосуються питань релігії, націй, державного устрою, тому що ми, як Вільні муляри, належимо до єдиної релігії, про яку говорилося вище, водночас ми належимо до усіх націй, народів, сімей, родів і мов, а також сторонимося будь-якої політики, аж поки вона не загрожує процвітанню Ложі, і маємо наміри сторонитися її й надалі"[1].

Деякі науковці у своїх дослідженнях вживають термін "політичне масонство". Зокрема, він зустрічається у працях українських істориків Б. Кравців, О. Крижанівської та М. Ходоровського. Польський дослідник Л. Хасс не поділяє думку про те, що масонство – це політична організація, а тому критично ставиться до вживання цього терміна [8, 3].

У вітчизняній літературі термін "політичне масонство" вживається не задля наголошення на політичному характері цієї організації, а для того, щоб вказати, що багато представників політичної еліти та громадських діячів були членами різних масонських лож.

Визначають два типи масонства, які відрізняються за своїми ідеологічними переконаннями та політичною орієнтацією, – англосаксонське та латинське (католицькі держави). Основними рисами ан-

гლოსаксонського масонства є: акцентуація на розвитку внутрішнього світу людини, християнська ідеологія, яскрава обрядовість (33 ступені), підтримання версії походження їх від ордену тамплієрів. Латинське характеризується захистом інтересів буржуазії, критикою монархічних режимів, участю у революціях 1830-1848 рр. [13, 23].

Католицька церква категорично виступала проти масонства. Підґрунтям антимасонської діяльності стали 8 папських енциклік XVIII-XIX ст., які звинувачували масонів у розповсюдженні єретичних поглядів. Однією з найвпливовіших була енцикліка папи Лева XIII "Humanum Genus" (1884). У ній засуджувалися свобода віросповідань, ідея суспільного договору та природні права людини, особливо це стосувалося положення про рівність людей від народження, відокремлення церкви від держави. Конфлікт католицької церкви з масонами не обмежився лише виступами та публічними дебатами [9, 457-461]. Норма про відлучення від церкви за участь у таких товариствах була прийнята та закріплена у Кодексі канонічного права 1917 р. Її скасували лише у 1983 р. Прикладом латинського масонства є італійська ложа "Пропаганда № 2", або "П2", що мала свої представництва в Бразилії, Аргентині, Уругваї. Вона була пов'язана з терористичними організаціями. Однак існували ще декілька вагомих причин негативного ставлення державної влади до масонів, зокрема у Європі. По-перше, багато мислителів епохи Просвітництва та громадських діячів, які брали участь у Великій Французькій буржуазній революції 1789 р., належали до різноманітних масонських лож. Зокрема, Вольтер, Ш. Монтеск'є, Дідро, М.-Ж. де Лафает. По-друге, теорія "жидомасонської змови": у 1903 р. російським релігійним філософом С. Нілусом була опублікована праця "Протоколи сіонських мудреців". Це була фальшивка, стилізована під стиль загубленого давнього манускрипту, що здобула велику популярність у суспільстві. У цій книзі розкривалася міжнародна змова проти монархій та християнських конфесій, на чолі якої стояла Всесвітня сіоністська організація.

Православна церква ставилася до масонства по-різному, що було зумовлено насамперед відсутністю єдиного центру. Зокрема, у Російській імперії до XIX ст. масонський орден не зазнавав великих переслідувань з боку церкви та держави. Лише у 1822 р. Олександр I під впливом Митрополита Серафима забороняє масонські організації. Інші патріархати категорично відкидали масонство. У XX ст., а саме у 1932 р., єпископ православної російської церкви, богослов, філософ Антоній (Храповицький) у "Посланні про масонство" називає його "ворожим і справді сатанинським псевдовченням", або "таємною інтернаціональною світовою організацією боротьби з Богом, з християнством, з церквою" [14, 214].

Перша хвиля масонства на теренах України припадає на XVIII ст.

М. Ходоровський називає цей період першою хвилею "політичного" масонства, коли велика кількість представників державної еліти належали до масонських лож. Зокрема, найвідомішими діячима-масонами були: Г. Орлик, Дж. Кейт,

К. Розумовський, А. Розумовський, О. Розумовський, В. Капніст. Всі вони представляли різні ворогуючі політичні сили. Однак як члени одного братства вони мали неформальне спілкування. Прикладом такого неформального спілкування є випадок з відомим дипломатом Григорієм Орликом. У 1734 р. він прибув на Лівобережну Україну для переговорів з запорізькими козаками. У той же час з Санкт-Петербурга прийшов наказ про затримання

Г. Орлика під час повернення на Правобережну Україну. Цей наказ мав виконати Дж. Кейт – шотландським офіцер, що знаходився на службі у Російського імператора. Дж. Кейт затримав Г. Орлика, однак, з'ясувавши, що вони належать до однієї ложі, він дав можливість Г. Орлику повернутися у Європу.

На території Західної України перші потужні ложі з'явилися у Львові. У 1747 р. там була заснована ложа "Трьох Богинь", однак під тиском католицької церкви її ліквідували. У другій половині XVIII ст. у Львові діяли два великі осередки масонів – ложа "Трьох білих орлів" на чолі з Й. Клеменсом та ложа "Цілковитої Рівності", очолювана С. Новаковським.

У 1767 р. австрійська влада ініціювала створення ложі "Трьох білих Орлів", що проіснувала до 1782 р. Її політичним завданням було ведення переговорів і встановлення зв'язків між австрійською владою та місцевою шляхтою. Це підтверджує склад даної ложі, а саме з 115 чоловік, серед яких представники Австрії становили 69 (урядовці, військові, службовці), представники старих правлячих прошарків Галичини – 40 (банкіри, підприємці, магнати шляхта, релігійні діячі), інші – третій стан. [17, 55] Членами цієї ложі були такі впливові діячі, як губернатор Галичини Г. Ауерсберг, начальник Львівського дистрикту Ф. Гічард [17, 56]

У ложі "Цілковитої Рівності" домінувала місцева шляхта та буржуазія. Так, з 51 члена ложі магнати та шляхта становили – 37, а австрійців було лише 3 чоловіки [17, 62] З моменту свого заснування вона проголосила себе Великим Сходом Галичини та Лодомерії [17, 54]

В Україні виділяють два типи масонства – польське та російське. Польське з початку свого заснування мало політичний характер. Основна його мета – відновлення Польщі ("Речі Посполитої") в її історичних межах. Найвідомішою була ложа "Національне масонство" ("Wolnomularstwo Narodowe"). Російське, як зазначає В. Семевський, на початку свого існування було суто аполітичною організацією, що шукала відповіді на питання про сенс життя, а не в громадській роботі. В Україні масонство почало розповсюджуватися, коли почався процес політизації масонських груп [5].

У першій половині XIX ст. інтелігенція та шляхта починає цікавитися національно-орієнтованим розвитком українського народу. Активізується тенденція на створення українського масонства. У цьому контексті найвпливовішими ложами стали полтавська "Любовь к Истине" та київська "Об'єднані слов'яни".

Полтавська ложа була заснована М. Новиковим, начальником канцелярії "малоросійського" генерал-губернатора князя М. Репніна, у 1818 р. До ложі входили такі відомі особистості, як І. Котляревський, С. Кочубей, В. Лукашевич (останній входив до складу київської ложі "Об'єднаних слов'ян"). Ложа проіснувала менше року і в березні 1819 р. була ліквідована спеціальним царським наказом. Цікавим є факт прискіпливої уваги царської жандармерії до цієї організації, адже у Російській імперії антимасонські заходи розпочнуться лише з 1 серпня 1822 р. Це може пояснюватися зміною політичного курсу імператора Олександра I після війни 1812 р. Річ у тім, що за період панування його батька – Павла I – у Російській імперії була закрита низка приватних друкарень, 1799 р. – заборонені всі книги, видані під впливом французької революції, а з 1800 р. під заборону потрапляють всі іноземні книги та ноти [15, 104]. Тому не дивно, що після приходу до влади Олександра I, послідовника курсу Катерини II, відбувається масштабна лібералізація освіти та культури. Університети отримали автономію, тобто вони мали право самі обирати ректорів, деканів і професорів. Відкривається доступ до надбань світової гуманітарної науки. Така політика реалізовуватиметься до 1812 р., а згодом кардинально зміниться. Існує декілька причин таких змін. По-перше, імператор починає віддалятися від М. Сперанського. По-друге, у 1817 р. відбувається об'єднання міністерства освіти з міністерством віровизнань – це початок тотальної християнізації освіти та науки. Наука мала служити лише православній церкві. По-третє, на території України діяли потужні ложі "пропольської орієнтації", в яких офіційна влада вбачала потенційну небезпеку [15, 106].

Київська ложа "Об'єднаних слов'ян" належала до Великого Сходу Польського. Вона була заснована 12 березня 1818 р. і проголошувала національні та політичні ідеї. І. Горбачевський зазначає, що сама назва "Об'єднані слов'яни" говорить про слов'янський федералізм (поляки, українці, росіяни). Головною метою товариства було звільнення всіх слов'янських племен від "самовластя, знищення існуючої між деякими з них національної ненависті та об'єднання всіх заселених ними земель федеральним союзом" [5]. Свій подальший розвиток ці положення знайдуть у програмних документах Кирило-Мефодіївського товариства.

Загалом, на території України відбувалася боротьба за домінування між федералістами та централістами. Зазвичай федералізм захищали представники польських та українських таємних товариств, а за централізм виступали представники російського дворянства, яскравим прикладом чого було "Південне товариство", яке очолював декабрист П. Пестель.

Незважаючи на вищезазначене, не можна говорити про українське масонство як таке. С. Єфремов пояснює це тим фактом, що масонство розповсюджувалося серед шляхти та панства, відірваного від потреб народу. Лише в останні десятиріччя свого існування масонство почало захоплювати і потреби населення [5].

На початку XX ст. в Україні діяла низка масонських лож: ложа "Святого Володимира", "Північне Сяйво" (Київ), "Відродження", "Шевченко" (Харків), "Любов і Вірність", ложа "Святих Кирила та Мефодія" (Полтава), "Йордан" (Феодосія) тощо. До масонських лож належали такі відомі громадські та політичні діячі, як М. Грушевський, С. Петлюра, П. Скоропадський. За часів Радянського Союзу масони були заборонені, однак після 1991 р. в Україні відновлюється масонський рух, виникають нові ложі, зокрема: "Три колони" (Київ), "Фенікс України" (Харків), "Каменярь" (Львів), "Золота акація" (Одеса).

Відтак, незважаючи на те, що політика формально знаходиться поза компетенцією діяльності різноманітних масонських груп, вони беруть активну участь у її здійсненні та визначенні політичного курсу держав.

Література

1. Андерсон Дж. Конституція Андерсена, або Давні заповіді Вільного муляра / Дж. Андерсон // Незалежний культурологічний часопис "І". – 2009. – № 54. – Режим доступу: www.ji.lviv.ua/n54texts.
2. Боровой А. Современное масонство на Западе / А. Боровой. – К.: Серж, 2001. – 82 с.
3. Бостунич Г. Масонство и русская революция / Г. Бостуневич. – М.: Витязь, 1995. – 136 с.
4. Дейвіс Н. Масонство // Європа: Історія / Н. Дейвіс; [пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко]. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2008. – С. 654-655.
5. Єфремов С. Масонство в Україні / С. Єфремов // Незалежний культурологічний часопис "І". – 2009. – № 54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ji.lviv.ua/n54texts/jefremov1.htm.
6. Зензіна Г. Дещо про українське масонство / Г. Зензіна. – К., 2010. – 104 с.
7. Кравців Б. Масонство // Енциклопедія українознавства / Б. Кравців, О. Оглоблин. – Т.4. – С. 1483-1486.
8. Крижановська О. Масонство в Україні у другій половині XVIII – на початку XX ст.: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Крижанівська Оксана Олегівна. – К., 1997. – 18 с.
9. Лев XIII Humanum Genus (1884). Масонство: забытые тайны / Лев XIII. – М.: Крон-Пресс, 2000. – С. 457-461.
10. Политология: энциклопедический словарь / [под ред. Ю.И. Аверьянова]. – М.: Издательство Москв. комерч. ун-тет, 1993. – 431 с.
11. Пыпин А. Хронологический указатель русских лож / А. Пыпин // Масонство в России. – М.: ВЕК. – С. 437-468.
12. Робинсон Дж. Масонство: забытые тайны / Дж. Робинсон; [пер. с англ. В. Симакова, А. Блейз]. – М.: Крон-Пресс, 2000. – 480 с.

13. Соловьев О.Ф. Массонство в мировой политике XX века / О.Ф. Соловьев. – М.: Российская полит. энциклопедия (РОССПЭН), 1998. – 255 с.
14. Соловьев О.Ф. Массонство: словарь-справочник / О.Ф. Соловьев. – М.: Аграф, 2001. – 423 с.
15. Франко І. Університети в Росії // Будівничий української державності: Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / І. Франко – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – С. 100-122.
16. Філософія політики: короткий енциклопедичний словник / [упор. В.П. Андрущенко]. – К.: Знання України, 2002. – 669 с.
17. Ходоровський М.Д. Массонство і Україна (за матеріалами діяльності вільних мулярів XVIII ст.): іст.-арх. нариси / М.Д. Ходоровський. – К., 2004. – 138 с.

References

1. J. Anderson. Constitucia Andersona abo drevni zapovidi vilnogo mulyara / J. Anderson // Nezalejnyy culturologichnyy journal "JI". – 2009. – № 54. – web-site: www.ji.lviv.ua/n54texts.
2. A. Borovoy Sovremennoe massonstvo na Zapade / A. Borovoy. – K.: Serge, 2001. – 82 p.
3. Bostunych AG Massonu i Rossiyska revolyuciya / G. Bostunovych. – M.: "The Knight", 1995. – 136 p.
4. N. Davis Masonry // Europa: istoriya / N. Davis; [Trans. from English. Tarashchuk P., A. Kovalenko]. – Type-K.: Pavlichko Salome "Osnovu", 2008. – P. 654-655
5. S. Yefremov massonstvo v Ukraini / S. Wilkens // Nezalejnyy culturologichnyy journal "JI". – 2009. – № 54. – web-site: www.ji.lviv.ua/n54texts/yefremov1.htm
6. Zenzina G. Descho pro ukrainske massonstvo / G. Zenzina. – K., 2010. – 104 p.
7. Kravtsiv B., Ohloblyn O. Massonstvo // Encyclopedia ukrainosnavstva / B.Kravtsiv, O. Ohloblyn. – V.4. – S. 1483-1486
8. A. Kryzhanovskaya Massonstvo v Ukraini y drygii polovuni XVIII – pochatok XX stolittya.: avtoref. diss. cand. ist. nayk: 07.00.01 / Oksana O. Kryzhanivska. – K., 1997. – 18 p.
9. Lev XIII Humanum Genus (1884) // Massonstvo: zabutue sekretu / Lev XIII. – M.: "Kron-Press", 2000. – P. 457-461
10. Polytolohyya: Encyclopeduchnyy slovnyk / [ed. YI Averyanova]. – M.: Publishing Moscow. komerch. untete, 1993. – 431 p.
11. A. Pupyn Hronolohycheskyy ukasatel russkih lodge // Massonstvo v Rossii / A. Pupyn. – M.: IZ-tion "PEC" – P. 437-468
12. J. Robinson. Massonstvo: zabutue sekretu / J. Robinson; [Trans. with the English. V. Simakov, A. Blaze]. – M.: "Kron-Press", 2000. – 480 p.
13. Soloviev A. Massonstvo v myrovoy politike dvadcatogo veka / A. Soloviev. – M.: Encyclopedia (ROSSPЭН), 1998. – 255 p.
14. Soloviev A. Massonstvo: slovar-spravochnik / A. Soloviev. – M.: Agraf, 2001. – 423 p.
15. Ivan Franko Universitetu v Rossii // Budivnuchuy Ukrainskoi derzhavnosti: Chrestomatiya polituchnyh statey Franka / I. Franko – K.: Vyd.dim "Kyiv-Mohyla Academia", 2006. – P. 100-122
16. Polituchna philosophia: korotkuy encyclopeduchnyy slownuck / [za red. V.P Andruschenko]. – K: Znannya Ukrainu, 2002. – 669 p.
17. Khodorovsky M. D Massonstvo ta Ukraina (za materialamu dialnosity vilnuh mulyariv v XVIII st.): Ist.-arhiv. narusu / M. D. Khodorovsky. – K., 2004. – 138 p.